

<https://doi.org/10.5559/di.33.1.04>

AKULTURACIJSKA OČEKIVANJA HRVATSKIH UČITELJA OD UČENIKA IZBJEGLICA: ULOGA ETNIČKOG IDENTITETA, EMPATIJE, MEĐUGRUPNOGA KONTAKTA I ŠKOLSKE KLIME

Filip GOSPODNETIĆ

Datafit, obrt za računalne i poslovne usluge, Zagreb, Hrvatska

Dinka ČORKALO BIRUŠKI

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

UDK: 316.732-054.3(497.5):373.3

376.7-054.3(497.5)

373.3.043.2(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. svibnja 2023.

U istraživanju pvedenome na uzorku od 163 učiteljice i učitelja iz zagrebačkih osnovnih škola koje pohađaju učenici izbjeglice cilj je bio utvrditi doprinose etničkog identiteta, opće i etnokulturne empatije, iskustva kontakta te školske klime na učiteljska akulturacijska očekivanja integracije i asimilacije od učenika izbjeglica. Pretpostavljeno je da će etnički identitet biti negativan, a opća i etnokulturna empatija, iskustvo kontakta te školska klima pozitivni prediktori akulturacijskog očekivanja integracije. Očekivano je i da će etnički identitet, opća empatija, etnokulturna empatija, iskustvo kontakta i školska klima biti negativni prediktori akulturacijskog očekivanja asimilacije. Rezultati pokazuju da su veća etnokulturna empatija i povoljnija školska klima prediktori očekivanja integracije, dok je povoljnija školska klima prediktor akulturacijskog očekivanja asimilacije. Etnokulturna empatija i, posebice, školska klima korisni su u objašnjavanju učiteljskih očekivanja integracije i asimilacije od učenika izbjeglica, pa tako mogu biti smjernice za poboljšanje odnosa domicilnoga stanovništva i izbjeglica u školskom kontekstu.

Ključne riječi: akulturacija, akulturacijska očekivanja, učenici izbjeglice, empatija

Filip Gospodnetić, Datafit, obrt za računalne i poslovne usluge, Ulica Antuna Bauera 12, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: datafit.df@gmail.com

U zadnjih nekoliko godina Republika Hrvatska pružila je utočište izbjeglicama iz dva velika migrantska vala: onom izazvanom oružanim sukobima na Bliskom istoku 2015. godine i rusko-ukrajinskim sukobom započetim 2022. godine. Dolaskom učenika izbjeglica u hrvatske škole mijenja se međugrupna dinamika u odgojno-obrazovnom sustavu, pa dok se učenici izbjeglice moraju prilagoditi životu u novoj sredini, učitelji moraju prilagoditi svoj rad učenicima za čije se poučavanje nisu profesionalno usavršavali (Vrdoljak i sur., 2024). Budući da je škola važan integrativni faktor (Čorkalo Biruški i sur., 2020), hrvatske škole moraju uložiti dodatne napore u integraciju učenika izbjeglica kako bi se osjećali dobrodošlo i prihvaćeno, jer isključiva usmjerenost škole na dominantnu kulturu može otežati integraciju djece koja dolaze iz drugih sredina (Thijs i Verkuyten, 2012). Zato je važno ispitati uzajamna očekivanja većine, s jedne strane, i izbjeglica, s druge, i u školskom kontekstu, kako bi njihova međugrupna dinamika bila usklađenija, a proces integracije izbjeglica u školu i šire društvo uspješniji. U ovom se radu bavimo akulturacijskim očekivanjima hrvatskih učitelja od učenika izbjeglica. Teorijski model od kojega polazimo jest Berryjev model akulturacije, koji objašnjava implikacije kontakta raznih etničkih, vjerskih, kulturnih ili rasnih grupa (Berry, 2003, 2006).

U svojem modelu akulturacije Berry definira akulturaciju kao dvosmjernan proces, u kojem kulturno različite grupe i njihovi članovi doživljavaju promjene zbog izravne ili neizravne međusobne interakcije (Berry, 2003, 2005). Dvije temeljne dimenzije Berryjeva modela akulturacije jesu spremnost na kontakt manjine s većinom te nastojanje da se zadrži identitet vlastite grupe. Kombinacija ovih dviju dimenzija rezultira četirima akulturacijskim strategijama (Sam i Berry, 2010), koje mogu rabiti manjinske grupe. Strategija integracije podrazumijeva da manjina zadržava svoju kulturu, ali i da prihvaća pravila, običaje i norme većinske kulture, dok strategija asimilacije znači da manjina usvaja obrasce ponašanja većinske kulture, odričući se pritom vlastita identiteta i kulture. Kada manjina rabi strategiju isključivanja, ona gubi svoj identitet i kulturu te se izolira od većinske grupe, a kada primjenjuje strategiju segregacije, manjina zadržava svoj identitet i kulturu, ali nema interakcije s većinskom grupom (Berry, 2006, 2006; Sam i Berry, 2010). Kad se ove akulturacijske strategije promatraju iz pozicije većine, govorimo o akulturacijskim očekivanjima (Berry, 2006, 2011), odnosno uvjerenjima većine o tome kako bi se pripadnici manjina trebali ponašati u većinskoj kulturi.

Akulturacijska očekivanja učitelja od učenika izbjeglica rijetko su istraživana, a malobrojni rezultati pokazuju da među

učiteljima prevladavaju očekivanja da se manjinski učenici ili asimiliraju ili integriraju (Makarova i Herzog, 2013; Van Praag i sur., 2016). Stoga smo u ovom istraživanju željeli ispitati kakva su akulturacijska očekivanja hrvatskih učitelja, o čemu istraživanja u nas ne postoje.

Kako smo prethodno naglasili, Berryjev akulturacijski model kao temeljene adaptacijske varijable određuje međuetnički kontakt i mogućnost zadržavanja vlastita socijalnog identiteta, koji se u teoriji socijalnog identiteta definira kao dio pojma o sebi određen pripadnošću grupi i njezinom emocionalnom važnošću za pojedinca (Tajfel i Turner, 1986). Utvrđena je pozitivna povezanost snage socijalnog identiteta i preferiranih akulturacijskih strategija migranata, ali i akulturacijskih očekivanja većine (Berry i Sabatier, 2010; Kodja i Ryabichenko, 2019). U španjolskom kontekstu Saenz-Hernandez i sur. (2020) pokazali su da pripadnici španjolske i katalonske većine očekuju integraciju rumunjskih i muslimanskih imigranata. Isti su autori utvrdili da su integracijska očekivanja bila snažnija kod osoba dvojnoga identiteta (španjolskog i katalonskog) nego kod onih sudionika koji su se identificirali isključivo s većinskom, španjolskom, grupom.

Druga ključna varijabla akulturacijskoga modela odnosi se na međuetnički kontakt. Akulturacija je proces koji se događa kroz interakciju većinske i manjinske grupe, a brojna istraživanja koja za polazište uzimaju hipotezu kontakta (Pettigrew i Tropp, 2005) pokazuju da je upravo međugrupni kontakt najbolji način smanjenja predrasuda i izgradnje pozitivnih međugrupnih stavova (Pettigrew i Tropp, 2006; Turner i sur., 2007). Međutim, kontakt može imati učinka na smanjenje predrasuda jedino ako su zadovoljeni uvjeti poput podjednakoga statusa osoba koje su u interakciji, prisutnosti zajedničkoga cilja, suradnje u ostvarivanju zajedničkoga cilja te podrške okoline takvom kontaktu (Kenworthy i sur., 2005; Pettigrew i Tropp, 2005). Učinkovitost kontakta kao strategije smanjenja predrasuda ili promjene stavova potvrđena je u mnogim istraživanjima (Pedersen i sur., 2004; Pettigrew i Tropp, 2006; Savelkoul i sur., 2011; Turner i sur., 2007). Stoga je opravdano očekivati da će međugrupni kontakt biti važna odrednica akulturacijskih očekivanja, premda ima istraživanja koja pokazuju da kontakt s imigrantima nije prediktivan za akulturacijska očekivanja većine (Lebedeva i sur., 2016). Ove neočekivane nalaze autori objašnjavaju smanjenim iskustvom kontakata koje većina ima s manjinom. Koliko nam je poznato, ne postoje istraživanja odnosa akulturacijskih očekivanja nastavnika i kontakata s učenicima izbjeglicama, pa se u ovom radu bavimo upravo tim odnosom, očekujući da će intenzivniji kon-

takt s učenicima izbjeglicama biti povezan i s povoljnijim akulturacijskim očekivanjima.

Istraživanja su pokazala da se odnos kontakta i drugih pokazatelja međugrupnih odnosa može objasniti posredovanjem empatije (Hayward i sur., 2017; Hindriks i sur., 2014; Pagotto, 2013), odnosno da kontakt, povećavajući empatiju, dovodi do povoljnijih međugrupnih ishoda. Stoga smo i u ovom istraživanju pretpostavili da će empatija biti važna odrednica akulturacijskih očekivanja. Empatija se obično određuje kao opći dispozicijski kapacitet za stavljanje u poziciju druge osobe i mogućnosti doživljavanja njezinih unutarnjih stanja (Davis, 1980). No u kontekstu međugrupnih odnosa važna je tzv. etnokulturna empatija (Wang i sur., 2003), koja naglašava kapacitet pojedinca da se stavlja u poziciju drugih etnokulturnih grupa i doživljava njihova unutarnja stanja. Neka istraživanja utvrđuju umjerene do visoke korelacije između dispozicijske i etnokulturne empatije (Rasoal i sur., 2011), a nas je zanimalo imaju li one zaseban doprinos u objašnjavanju akulturacijskih očekivanja.

U odgojno-obrazovnom kontekstu malobrojna su istraživanja odnosa empatije i drugih pokazatelja međugrupnih odnosa. Pokazalo se da postoji pozitivna korelacija između dispozicijske empatije talijanskih učitelja i naklonosti prema afričkim imigrantima (Damigella i sur., 2014) te percepcije talijanskih učitelja da učenici imigranti iz Afrike obogaćuju razred (Damigella i sur., 2011). U nedavnom istraživanju (Gospodnetić, 2022), provedenom na uzorku hrvatskih studenata Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, utvrđena je pozitivna povezanost empatije i akulturacijskih očekivanja asimilacije i integracije od učenika izbjeglica, pa sličan odnos očekujemo i u ovom istraživanju.

Osim individualnih osobina nastavnika te njihova individualnoga kontakta s učenicima izbjeglicama, opravdano je očekivati da bi na njihova akulturacijska očekivanja mogla utjecati obilježja socijalnoga konteksta u kojem se taj kontakt odvija, a jedan takav očekivani faktor jest školska klima. Najvažnija sastavnica školske klime jesu međuljudski i međugrupni odnosi (Cohen i sur., 2009; Rudasill i sur., 2018; Thapa i Guffey, 2012), što podupiru spoznaje da školska klima kojom se podržava međuetnički kontakt, odnosno prilagodba učenika u školski kontekst, ima pozitivne ishode na međugrupne odnose (Pavin Ivanec i sur., 2021). Stoga smo očekivali da je pozitivna školska klima povezana s povoljnijim akulturacijskim ishodima.

Ovo je istraživanje prvo u hrvatskom obrazovnom kontekstu kojim se ispituju akulturacijska očekivanja hrvatskih

učitelja od učenika izbjeglica i koje ima za cilj utvrditi relevantne prediktore akulturacijskih očekivanja u našem kontekstu. Nadalje, ovo je i prvo istraživanje koje ispituje akulturacijska očekivanja učitelja, kao ključnih aktera u procesu školske integracije djece izbjeglica. Konačno, važan doprinos ovoga istraživanja jest i primjena instrumenata upotrijebljenih u prijašnjim istraživanjima, provedenima uglavnom na američkim i zapadnoeuropskim uzorcima i njihova prilagodba za hrvatski školski kontekst.

PROBLEM, CILJEVI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovoga rada bio ispitati doprinos etničkog identiteta, opće i etnokulturne empatije, kontakta i školske klime na akulturacijska očekivanja integracije i asimilacije hrvatskih učitelja od učenika izbjeglica. Očekujemo da će etnički identitet biti negativan, a opća i etnokulturna empatija, iskustvo kontakta te školska klima biti pozitivni prediktori akulturacijskog očekivanja integracije. Također očekujemo da će etnički identitet, opća, etnokulturna empatija, iskustvo kontakta i školska klima biti negativni prediktori akulturacijskog očekivanja asimilacije.

METODA

Sudionici i prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni tijekom školske godine 2021./2022. na prigodnom uzorku učitelja ($N = 163$) iz šest osnovnih škola u Zagrebu koje pohađaju učenici izbjeglice. Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a učitelji su ispunjavali upitnike na kraju školske sjednice. Prije popunjavanja upitnika istraživač je objasnio cilj istraživanja, način ispunjavanja upitnika, naglasio anonimnost istraživanja i mogućnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju. U istraživanju je sudjelovalo 90,7 % žena, a prosječna dob svih sudionika bila je 42,26 godina ($SD = 10,72$ godine). Prosječni radni staž učitelja bio je 16,4 godine ($SD = 11$ godina), a većina učitelja (67,8 %) imala je u nastavi jedno ili dvoje učenika izbjeglica.

Mjerni instrumenti

Skala etničkog identiteta (Doosje i sur., 1995) korištena je za mjerenje stupnja identifikacije s etničkom grupom, a prilagođena je za hrvatski kontekst (Čorkalo Biruški i sur., 2020). Skala se sastojala od pet tvrdnji, a sudionici su slaganje sa svakom tvrdnjom procjenjivali na ljestvici od pet stupnjeva, na kojoj 1 znači *Izrazito se ne slažem*, a 5 znači *Izrazito se slažem*. Primjer čestice glasi: *Osjećam da pripadam mom narodu*. Ukupan rezul-

tat na skali izražen je kao prosjek svih čestica, pri čemu viši rezultat znači veću identifikaciju s etničkom grupom. Cronbach-alpha koeficijent skale visok je i iznosi 0,93.

Skala interkulturalnih odnosa (Berry, 2011) mjeri akulturacijska očekivanja većine od manjine, a u ovom istraživanju korištene su prilagođene čestice za mjerenje očekivanja integracije i asimilacije. Upitnik je već primijenjen na uzorku studenata Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je pokazao zadovoljavajuće metrijske karakteristike (Gospodnetić, 2022), dok je u ovom istraživanju prvi put primijenjen na uzorku učitelja osnovnih škola. Konfirmatornom faktorskom analizom nije potvrđen identičan dvofaktorski model dobiven na uzorku studenata, pa je eksploratornom faktorskom analizom provjerena faktorska struktura. Jednofaktorsko rješenje nije adekvatno pristajalo podacima, nego su ipak ekstrahirana dva faktora s nešto manjim brojem čestica nego na uzorku studenata, ali sadržajno bitno slična. Faktor integracije sastoji se od tri tvrdnje (npr. *Učenici izbjeglice trebaju zadržati vlastitu kulturu, ali usvojiti i hrvatsku kulturu*) i objašnjava 36 % varijance, a faktor asimilacije sastoji se također od tri tvrdnje (npr. *Učenici izbjeglice trebaju se uključivati u društvene aktivnosti samo s domicilnim stanovništvom*) i objašnjava 29 % varijance. Sudionici su slaganje s tvrdnjama izrazili na ljestvici od pet stupnjeva, na kojoj je 1 značilo *U potpunosti se ne slažem*, a 5 *U potpunosti se slažem*. Ukupan rezultat na svakoj podskali izražen je kao prosjek svih čestica, a viši rezultat značio je izraženije očekivanje integracije, odnosno asimilacije. Cronbach-alpha koeficijent pouzdanosti za podskalu integracije iznosi 0,80, a za podskalu asimilacije 0,64.

Etnokulturalna empatija mjerena je skalom etnokulturalne empatije, koju su razvili Wang i sur. (2003). Hrvatski prijevod skale upotrijebljen je u prijašnjim istraživanjima na uzorku studenata (Gospodnetić, 2022) i pokazao je zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Konfirmatornom faktorskom analizom nije potvrđena struktura dobivena na uzorku studenata, a eksploratornom faktorskom analizom na uzorku učitelja nije ekstrahiran jedan nego tri faktora. Prvi faktor, *Izražavanje i doživljavanje empatije*, sastoji se od devet čestica, objašnjava 29 % varijance, Cronbach-faktor je nazvan *Empatijska svijest*, sastoji se od četiri čestice i objašnjava 14 % varijance, Cronbach-alpha iznosi 0,78, a primjer čestice glasi: *Primjećujem da mediji često prikazuju izbjeglice na stereotipan način*. Treći je faktor nazvan *Neprihvaćanje kulturnih različitosti*, sastoji se od pet čestica, objašnjava 14 % varijance, Cronbach-alpha iznosi 0,72, a primjer čestice glasi: *Ide mi na živce kada ljudi ne govore standardnim hrvatskim jezikom*. Sudionici istraživanja svaku su tvrd-

nju procjenjivali na ljestvici od šest stupnjeva, na kojoj je 1 značilo *U potpunosti me ne opisuju*, a 6 *U potpunosti me opisuju*. Ukupan rezultat na svakoj podskali izražen je kao prosjek svih čestica, viši rezultat na podskali značio je veću izraženost mjerena konstrukta.

Opća empatija mjerila se skalom empatijskoga kvocijenta, koju su osmislili Baron-Cohen i Wheelwright (2004), a strukturu i karakteristike na hrvatskom su uzorku provjeravale Wertag i Hanzec (2016). U ovom istraživanju skala je prvi put primijenjena na uzorku hrvatskih učitelja, a iz izvorne skale preuzete su dvije, od ukupno tri, podskale. Konfirmatornom faktorskom analizom na uzorku učitelja nije potvrđena izvorna dvofaktorska struktura opće empatije, nego su eksploratornom faktorskom analizom ekstrahirana dva faktora s manjim brojem manifestnih varijabli, čime je dobiveno prihvatljivo faktorsko rješenje. Prvi faktor, *Kognitivna empatija*, sastoji se od 11 čestica (npr. *Brzo primijetim kada se netko u grupi osjeća nelagodno*), objašnjava 28 % varijance, a pouzdanost podskale mjerena Cronbach-alpha koeficijentom iznosi 0,88. Drugi faktor, *Emocionalna reaktivnost*, sastoji se od sedam čestica (npr. *Obično se emocionalno uključujem u probleme svojih prijatelja*), objašnjava 20 % varijance, a pouzdanost skale izražena koeficijentom Cronbach-alpha iznosi 0,83. Sudionici su slaganje sa svakom tvrdnjom izražavali na ljestvici od četiri stupnja, pri čemu je 1 značilo *U potpunosti se ne slažem*, a 4 je značilo *U potpunosti se slažem*. Ukupan rezultat na svakoj podskali izražen je kao prosjek svih čestica, viši rezultat na podskali značio je veću izraženost mjerene pojave.

Školska klima mjerena je skalom konstruiranom za potrebe ovog istraživanja na temelju upitnika rasne školske klime (Byrd, 2017), jer u literaturi nisu pronađeni mjerni instrumenti za mjerenje školske klime u hrvatskim školama u kontekstu interakcije domicilnoga stanovništva s učenicima izbjeglicama. Eksploratornom faktorskom analizom ekstrahirana su tri faktora, prvi je nazvan *Podrška izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju kulture* i sastoji se od šest tvrdnji (npr. *U školi ohrabrujemo učenike izbjeglice da se koriste svojim jezikom*), objašnjava 27 % varijance, a koeficijent pouzdanosti Cronbach-alpha iznosi 0,92. Drugi ekstrahirani faktor nazvan je *Usmjerenost na dominantnu kulturu*, sastoji se od pet tvrdnji (npr. *U školi poučavamo učenike što znači biti aktivan građanin Hrvatske*), objašnjava 25 % varijance, a pouzdanost podskale izmjerena Cronbach-alpha koeficijentom iznosi 0,91. Treći ekstrahirani faktor nazvan je *Prakse općega kulturnog obogaćivanja*, sastoji se od tri tvrdnje (npr. *U školi poučavamo učenike da različite kulture šire pogled na svijet*), objašnjava 21 % varijance, a Cronbach-alpha koeficijent

iznosi 0,95. Ukupan rezultat na svakoj podskali izražen je kao prosjek svih čestica, a viši rezultat znači veću razvijenost predmeta mjerenja.

Kontakt s učenicima izbjeglicama mjeren je tvrdnjom *Koliko učenika/ca izbjeglica imate u nastavi ove školske godine?*, a sudionici su mogli odabrati jedan od ponuđenih odgovora: 0, 1-2, 3-5, 6-10, više od 10. Budući da je gotovo polovica sudionika imala iskustvo kontakta, a polovica nije, odgovori su rekodirani na dihotomnu skalu, s kategorijama *Imao/la*, odnosno *Nije imao/la* iskustvo s učenicima izbjeglicama.

Obradba podataka

Obradba podataka napravljena je u programskom jeziku R, verzija 4.0.5 (R Core Team, 2020), koristeći se paketima tidyverse (Wickham i sur., 2019), stats (R Core Team, 2020), jtools (Long, 2022) rstatix (Kassambara, 2021) i olsrr (Hebbali, 2020). Provedena je hijerarhijska regresijska analiza, u kojoj su kriteriji bili akulturacijska očekivanja asimilacije i integracije. Prediktori su uključivani u analizu u šest koraka. U prvom koraku uključena je varijabla dobi kao kontrolna varijabla, a u drugom koraku etnički identitet, u trećem dispozicijska empatija, u četvrtom dimenzije etnokulturne empatije, u petom iskustvo kontakta, a u šestom koraku dimenzije školske klime. Budući da za većinu skala, kako je opisano, jednofaktorska rješenja nisu pokazivala dobro pristajanje podacima, odlučili smo u regresijske modele uključivati rezultate na podskalama, a ne ukupne rezultate. Varijable su uključivane u sukcesivne modele tako da su najprije uključivane one koje se odnose na trajnije osobine (identitet i dispozicijska empatija), a potom varijable koje se odnose na iskustvo interakcije s izbjeglicama (etnokulturna empatija, kontakt, školska klima).

REZULTATI

Minimalna veličina uzorka potrebna za provedbu analize izračunana je u programu Gpower ($f^2 = 0,35$, $\alpha = 0,05$, $1-\beta = 0,8$, $k = 12$), iznosi 61 sudionik, pa je bilo opravdano nastaviti s analizom, jer su ovim istraživanjem obuhvaćena 163 sudionika.

Najprije ćemo prikazati pokazatelje deskriptivne statistike za sve upotrijebljene varijable, a potom rezultate provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza. Iz tablice deskriptivne statistike (Tablica 1) može se vidjeti da su sudionici istraživanja visoko identificirani s hrvatskim etničkim identitetom te da pokazuju visoku etnokulturnu empatiju prema učenicima izbjeglicama na dvjema ispitivanim dimenzijama – izražavanju i doživljavanju empatije te empatijskoj svijesti. Oni su otvoreni za prihvaćanje kulturnih različitosti. Osim toga, sudioni-

ci istraživanja imaju visoko izraženu dispozicijsku empatiju na dimenziji kognitivne empatije, ali nisko izraženu dispozicijsku empatiju na dimenziji emocionalne reaktivnosti. Učitelji ostvaruju niske prosječne rezultate na dimenziji školske klime kojom se mjeri podrška u zadržavanju i prihvaćanju kulture, a u ostalim dvjema dimenzijama školske klime, usmjerenosti na dominantnu kulturu i praksama kulturnog obogaćivanja učitelji postižu umjerene, odnosno visoke, prosječne rezultate, kao što imaju visoka prosječna očekivanja integracije i asimilacije od učenika izbjeglica. U svim varijablama, osim etničkog identiteta i empatijske svijesti, opaženi je bodovni raspon sužen, a standardna devijacija u svim izmjerenim dimenzijama međugrupnih odnosa manja je od jednoga boda na skali.

U Tablici 2 prikazane su međusobne povezanosti prediktora i kriterija. Neprihvaćanje kulturnih različitosti nisko i pozitivno korelira s emocionalnom reaktivnosti te nisko i negativno s kognitivnom empatijom, a izražavanje i doživljavanje empatije nisko i negativno korelira s emocionalnom reaktivnosti. Asimilacija je negativno i nisko korelirana s izražavanjem i doživljavanjem empatije, umjereno korelirana s empatijskom svijesti i pozitivno korelirana s neprihvaćanjem kulturnih različitosti. Integracija je pozitivno te nisko do umjereno korelirana s izražavanjem i doživljavanjem empatije, odnosno empatijskom svijesti, nisko i pozitivno korelirana s kognitivnom empatijom te nisko i negativno korelirana s emocionalnom reaktivnosti. Niske i pozitivne korelacije mogu se uočiti između integracije i usmjerenosti na dominantnu kulturu i praksama kulturnog obogaćivanja.

● **TABLICA 1**
Deskriptivna statistika
varijabli ispitivanih u
istraživanju

Varijabla		N	M	Sd	Min*	Max*
Dob		158	42,26	10,72	23,00	64
Etnički identitet		162	3,99	0,89	1,00	5
Etnokulturna empatija	Izražavanje i doživljavanje empatije	163	5,08	0,86	1,50	6
	Empatijska svijest	162	4,15	0,95	1,00	6
	Neprihvaćanje kulturnih različitosti	162	2,06	0,84	1,00	4
Dispozicijska empatija	Kognitivna empatija	163	4,73	0,65	2,88	6
	Emocionalna reaktivnost	163	1,18	0,38	0,36	2
Školska klima	Podrška izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju kulture	163	1,33	0,51	0,14	2
	Usmjerenost na dominantnu kulturu	158	3,62	0,91	1,17	5
	Prakse općega kulturnog obogaćivanja	160	4,31	0,68	1,80	5
Akulturacijska očekivanja	Asimilacija	160	4,40	0,72	1,67	5
	Integracija	160	4,12	0,65	1,95	5

*Opaženi minimum i maksimum

☛ TABLICA 2
Korelacijska matrica
među varijablama
ispitivanima u
istraživanju

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Dob												
2 Etnički identitet	0,02											
3 Izražavanje i doživljavanje empatije (EE)	0,08	0,11										
4 Empatijska svijest (EE)	-0,11	-0,17*	0,30****									
5 Neprihvatanje kulturnih različitosti (EE)	-0,04	0,07	-0,40****	-0,23**								
6 Kognitivna empatija (DE)	-0,15	0,06	0,14	0,12	-0,16*							
7 Emocionalna reaktivnost (DE)	-0,00	-0,02	-0,20*	-0,14	0,18*	-0,09						
8 Podrška izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju kulture (ŠK)	-0,02	0,10	0,12	-0,05	-0,05	0,03	0,01					
9 Usmjerenost na dominantnu kulturu (ŠK)	0,05	0,30****	0,24**	0,03	-0,09	0,17*	-0,04	0,52****				
10 Prakse općega kulturnog obogaćivanja (ŠK)	-0,05	0,07	0,17*	0,11	-0,19*	0,09	-0,07	0,60****	0,58****			
11 Asimilacija (AO)	-0,06	0,02	-0,34****	-0,19*	0,4****	-0,15	0,07	-0,01	-0,12	-0,14		
12 Integracija (AO)	0,04	0,03	0,27****	0,43****	-0,15	0,18*	-0,22**	0,04	0,20*	0,24**	-0,16*	

**** $p < 0,000$; *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; EE – etnokulturna empatija, DE – dispoziocijska empatija, ŠK – školska klima, AO – akulturacijska očekivanja

Predikcija akulturacijskih očekivanja

Predikcija očekivanja asimilacije

Rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize za akulturacijsko očekivanje asimilacije prikazani su u Tablici 3 i pokazuju da dob, uključena u prvom koraku kao kontrolna varijabla, te etnički identitet uključen u drugom koraku ne objašnjavaju akulturacijsko očekivanje asimilacije i do kraja ostaju neznačajni prediktori.

● TABLICA 3
Rezultati hijerarhijske regresijske analize za akulturacijsko očekivanje asimilacije

		Model					
		1	2	3	4	5	6
		β	β	β	β	β	β
		(SE)	(SE)	(SE)	(SE)	(SE)	(SE)
Dob		-0,06 (0,07)	-0,06 (0,07)	-0,09 (0,07)	-0,07 (0,06)	-0,06 (0,06)	-0,06 (0,06)
Etnički identitet			-0,01 (0,07)	-0,00 (0,07)	-0,01 (0,06)	-0,02 (0,06)	-0,01 (0,07)
Dispozicijska empatija	Kognitivna empatija			-0,18** (0,07)	-0,12 (0,06)	-0,12 (0,06)	-0,11 (0,06)
	Emocionalna reaktivnost			0,05 (0,07)	-0,04 (0,06)	-0,03 (0,06)	-0,03 (0,06)
Etnokulturna empatija	Izražavanje i doživljavanje empatije				-0,14* (0,07)	-0,14 (0,07)	-0,13 (0,07)
	Empatijska svijest				-0,07 (0,07)	-0,07 (0,07)	-0,06 (0,07)
	Neprihvatanje kulturnih različitosti				0,25*** (0,07)	0,24*** (0,07)	0,23 *** (0,07)
Iskustvo kontakta					-0,09 (0,13)	-0,10 (0,13)	
Školska klima	Podrška izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju kulture						0,09 (0,08)
	Usmjerenost na dominantnu kulturu						-0,03 (0,08)
	Prakse općega kulturnog obogaćivanja						-0,09 (0,09)
R^2		0,01	0,01	0,06	0,23	0,23	0,24
Adj R^2		-0,00	-0,01	0,03	0,19	0,19	0,18
df		1,00	2,00	4,00	7,00	8,00	11,00
df rezidual		149,00	148,00	146,00	143,00	142,00	139,00
F		0,82	0,42	2,26	6,07	5,35	4,02
p		0,37	0,66	0,07	0,00	0,00	0,00
N		151	151	151	151	151	151

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; R^2 – koeficijent multiple determinacije, Adj R^2 – korigirani koeficijent multiple determinacije, df – stupnjevi slobode, df rezidual – rezidualni stupnjevi slobode, F – F vrijednost, p – p vrijednost, N – veličina uzorka

U trećem koraku uključena je varijabla dispozicijske empatije, izražene kao kognitivna empatija i emocionalna reaktivnost. Kognitivna je empatija bila negativan prediktor asimilacije, upućujući na to da je izraženija kognitivna empatija povezana s nižim asimilacijskim očekivanjima. Međutim, uvođenjem etnokulturne empatije u četvrtom koraku dispozicijski faktor empatije prestaje biti značajan prediktor, a od etnokulturnih faktora izražavanje i doživljavanje empatije negativno predviđa asimilaciju, dok je faktor neprihvatanja kulturnih različitosti pozitivno predviđa, implicirajući da je veće neprihvatanje kulturnih različitosti povezano s većim zagovaranjem asimilacije. Ovaj faktor etnokulturne empatije ostaje značajan prediktor asimilacije i u petom koraku, nakon uvođenja međugrupnoga kontakta, koji se nije pokazao značajnim prediktorom. U šestom su koraku uvedeni faktori školske klime, no ni jedan se nije pokazao značajnim prediktorom asimilacijskog očekivanja. U tom završnom koraku objašnjeno je 24 % varijance kriterija očekivanja asimilacije, sa samo jednim prediktorom – neprihvatanjem kulturnih različitosti. Naime, veće neprihvatanje kulturnih različitosti povezano je s većim očekivanjem asimilacije od učenika izbjeglica.

Predikcija očekivanja integracija

Rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize prikazani su u Tablici 4. za akulturacijsko očekivanje integracije. Rezultati pokazuju da dob, uključena u prvom koraku kao kontrolna varijabla te etnički identitet uključen u drugom koraku, ne objašnjavaju akulturacijsko očekivanje integracije i ostaju neznačajni prediktori u idućim koracima analize. U trećem koraku uključena je varijabla dispozicijske empatije, sastavljena od kognitivne empatije i emocionalne reaktivnosti. Emocionalna reaktivnost negativan je prediktor akulturacijskog očekivanja integracije, pokazujući da je povećana emocionalna reaktivnost povezana s nižim očekivanjima integracije. Uvođenjem etnokulturne empatije u četvrtom koraku dispozicijska empatija prestaje biti značajan prediktor, a empatijska svijest, koja je pozitivan prediktor očekivanja integracije u četvrtom koraku, ostaje prediktivna u preostalim koracima analize, pokazujući da povećana empatija pozitivno predviđa očekivanje integracije. Iskustvom kontakta, uvedenom u petom koraku, ne može se objasniti očekivanje integracije, a od faktora školske klime, uvedenih u šestom koraku, samo je dimenzija prakse općega kulturnog obogaćivanja pozitivno povezana s očekivanjem integracije. U završnom koraku objašnjeno je 25 % varijance kriterija sa dva prediktora – empatijskom svijesti i praksama općega kulturnog obogaćivanja – što znači da se povećano očekivanje integracije od učenika izbjeglica može objasniti povećanom empatijom i praksama općega kulturnog obogaćivanja u školi.

		Model					
		1	2	3	4	5	6
		β	β	β	β	β	β
		(SE)	(SE)	(SE)	(SE)	(SE)	(SE)
Dob		0,03 (0,05)	0,03 (0,05)	0,04 (0,05)	0,06 (0,05)	0,06 (0,05)	0,06 (0,05)
Etnički identitet			0,02 (0,05)	0,01 (0,05)	0,05 (0,05)	0,05 (0,05)	0,04 (0,05)
Dispozicijska empatija	Kognitivna empatija			0,10 (0,05)	0,07 (0,05)	0,07 (0,05)	0,07 (0,05)
	Emocionalna reaktivnost			-0,11* (0,05)	-0,06 (0,05)	-0,06 (0,05)	-0,06 (0,05)
Etnokulturna empatija	Izražavanje i doživljavanje empatije				0,07 (0,05)	0,08 (0,05)	0,06 (0,06)
	Empatijska svijest				0,23*** (0,05)	0,23*** (0,05)	0,22*** (0,05)
	Neprihvatanje kulturnih različitosti				0,02 (0,05)	0,02 (0,05)	0,04 (0,05)
Iskustvo kontakta					-0,02 (0,10)	-0,00 (0,10)	
Školska klima	Podrška izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju kulture						-0,08 (0,06)
	Usmjerenost na dominantnu kulturu						0,01 (0,06)
	Prakse općega kulturnog obogaćivanja						0,14* (0,07)
R^2		0,00	0,00	0,06	0,22	0,22	0,25
Adj R^2		-0,00	-0,01	0,03	0,18	0,18	0,19
df		1,00	2,00	4,00	7,00	8,00	11,00
df rezidual		149,00	148,00	146,00	143,00	142,00	139,00
F		0,29	0,19	2,25	5,79	5,04	4,29
p		0,59	0,83	0,07	0,00	0,00	0,00
N		151	151	151	151	151	151

● **TABLICA 4**
Rezultati hijerarhijske regresijske analize za akulturacijsko očekivanje integracije

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; R^2 – koeficijent multiple determinacije, Adj R^2 – korigirani koeficijent multiple determinacije, df – stupnjevi slobode, df rezidual – rezidualni stupnjevi slobode, F – F vrijednost, p – p vrijednost, N – veličina uzorka

Iz rezultata ove analize može se zaključiti da su značajni prediktori u odabranom prediktorskom sklopu neprihvatanje kulturnih različitosti za akulturacijsko očekivanje asimilacije te empatijska svijest i prakse općega kulturnog obogaćivanja u školi za akulturacijsko očekivanje integracije učenika izbjeglica.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati kako se akulturacijska očekivanja integracije i asimilacije hrvatskih učitelja od učenika izbjeglica mogu objasniti etničkim identitetom, empatijom, kontaktom i školskom klimom. Prvo ćemo prokomentirati nalaze iz perspektive deskriptivne statistike, a zatim se osvrnuti na rezultate dobivene u okviru postavljenih hipoteza.

Učitelji u ovom istraživanju imaju izražen etnički identitet i skloni su empatizirati s učenicima izbjeglicama, što je u skladu s rezultatima istraživanja provedenog na uzorku hrvatskih studenata Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, odnosno budućih učitelja (Gospodnetić, 2022). Iako učitelji podržavaju prakse općega kulturnog obogaćivanja na razini škole, izraženo njeguju dominantnu kulturu većine, istodobno nedovoljno podržavajući učenike izbjeglice u izražavanju i zadržavanju vlastite kulture. Zanimljivo je da učitelji podjednako zagovaraju i integraciju i asimilaciju učenika izbjeglica, premda ove dvije strategije imaju kvalitativno različite ishode psihološke prilagodbe za pripadnike manjine (Berry, 2003). Moguće je da podjednako očekivanje obje vrste strategija upućuje na to da ih učitelji zapravo ne razlikuju ili ih pak doživljavaju jednako poželjnima.

Naše očekivanje da će etnički identitet biti negativan, a opća i etnokulturna empatija, iskustvo kontakta te školska klima pozitivni prediktori akulturacijskog očekivanja integracije, djelomično je potvrđeno. Etnokulturna empatija, odnosno njezina dimenzija empatijske svijesti, pozitivno predviđa akulturacijsko očekivanje integracije, što je u skladu s hipotezom i postojećom literaturom (Gospodnetić, 2022). Osim toga, potvrđeno je da se stavovima prema praksama općega kulturnog obogaćivanja objašnjava akulturacijsko očekivanje integracije, što pokazuje da je integracija proces koji uzima u obzir raznolikost kulturnih obilježja grupa koje su u međusobnoj interakciji (Berry, 2003) te govori u prilog tezi da su obrasci ponašanja na razini škole izrazito važni za uklapanje učenika vanjskih grupa u školu (Kachnic i Berkowitz, 2022). Kada se osvrnemo na prediktore asimilacije, očekivali smo da će etnički identitet, opća, etnokulturna empatija, iskustvo kontakta i školska klima biti negativni prediktori akulturacijskog očekivanja asimilacije, ali rezultati ne podupiru naša očekivanja. Značajnim se pokazalo samo neprihvatanje kulturnih različitosti, koje je pozitivno povezano s akulturacijskim očekivanjem asimilacije, pa s porastom neprihvatanja kulturnih različitosti raste očekivanje asimilacije učenika izbjeglica, što podupire literatura o akulturacijskim procesima (Berry, 2003, 2006).

Suprotno očekivanjima, identitet, dispozicijska empatija, dimenzije etnokulturne empatije poput izražavanja i doživ-

ljavanja empatije te neprihvatanje kulturne različitosti, kontakt te dimenzije školske klime poput podrške izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju kulture te usmjerenosti na dominantnu kulturu ne objašnjavaju akulturacijsko očekivanje integracije, dok je za predikciju asimilacije prediktivno bilo jedino neprihvatanje kulturnih različitosti. U interpretaciji ovih nalaza važno je imati na umu da je broj izbjeglica u hrvatskim školama malen, s time da gotovo polovica ispitanika u našem istraživanju nije imala iskustvo kontakta s učenicima izbjeglicama, čime bi se mogao objasniti izostanak povezanosti kontakta i proučavanih akulturacijskih očekivanja, što se poklapa s recentnom literaturom (Lebedeva i sur., 2016). Osim toga, grupe s malim brojem članova slabo su salijentne, što bi se u situaciji oslabljenoga međugrupnog kontakta moglo odraziti na smanjenu salijentnost etničkog identiteta i njegovu nepovezanost s akulturacijskim očekivanjima. Već spomenutim smanjenim iskustvom kontakta mogao bi se objasniti manjak povezanosti između očekivanja integracije i pružanja podrške izbjeglicama u izražavanju i zadržavanju vlastite kulture, jer bi smanjena interakcija između učitelja i učenika mogla rezultirati učiteljevim nepoznavanjem kulture učenika izbjeglica i otežati im pružanje podrške u izražavanju kulture. Od svih učitelja koji su bili u interakciji s učenicima izbjeglicama, njih 67,8 % radilo je s jednim ili dvoje učenika, a kvalitetu svojega kontakta s njima procjenjivali su podjednako kao s domicilnim učenicima. Nadalje, neki od dobivenih rezultata mogli bi se objasniti karakteristikama i sadržajem pitanja u mjernim instrumentima. Objašnjenje za neutvrđenu povezanost između dispozicijske empatije i kriterija u obje hipoteze moglo bi biti u različitoj razini mjerenja ovih konstrukata, jer se dispozicijskom empatijom mjerilo empatiziranje s općom populacijom, dok su čestice za mjerenje akulturacijskih očekivanja formulirane za očekivanja od specifične grupe – učenika izbjeglica.

Treba se osvrnuti i na neke metodološke aspekte provedbe ovog istraživanja, kao i načine njihova poboljšanja u budućim istraživanjima koja će proučavati odnos učitelja i učenika izbjeglica. Cronbach-alpha koeficijent akulturacijskog očekivanja asimilacije iznosi 0,64 i upućuje na nisku pouzdanost ovoga mjernog instrumenta, no prosječna interkorelacija između čestica iznosi 0,37, pa je vjerojatno da je niska pouzdanost odraz maloga broja čestica. Ovaj bi se nedostatak u budućim istraživanjima mogao korigirati dodavanjem novih čestica, kojima bi se povećala pouzdanost mjernog instrumenta. Bodovalni rasponi u svim varijablama, osim etničkog identiteta i empatijske svijesti, suženi su, a standardna devijacija manja

je od jednoga boda na skali. Uzmemo li u obzir da u učiteljskoj profesiji dominiraju žene, koje su u prosjeku empatičnije od muškaraca (Davis, 1980; Rasool i sur., 2011; Wang i sur., 2003), smanjeni varijabilitet na empatiji mogao bi se objasniti karakteristikama uzorka. Govorimo li o smanjenom varijabilitetu školske klime, on bi mogao odraziti socijalno poželjno odgovaranje, ali i činjenicu o uglavnom dobrim iskustvima škola koje imaju uključenu djecu izbjeglice. Nadalje, ovo se istraživanje provodilo kada su izbjeglice iz Ukrajine već počele pristizati u hrvatske škole, međutim, upitnik je formuliran u vrijeme prve "izbjegličke krize", pa su učitelji uputom bili usmjereni da razmišljaju o pitanjima integracije učenika izbjeglica s Bliskog istoka. Međutim, buduća istraživanja koja proučavaju odnos učenika izbjeglica i učitelja mogla bi uzeti u obzir etničku pripadnost učenika izbjeglica kao moderatora odnosa između prediktorskih varijabli uvedenih u ovom istraživanju i akulturacijskih očekivanja. Naime, ukrajinske su izbjeglice po svojim obrascima ponašanja i jeziku sličniji hrvatskoj većini od izbjeglica s Bliskog istoka, što bi moglo utjecati na visinu povezanosti između proučavanih varijabli. Osim toga izbjeglice iz različitih država koje dolaze u neku državu u različitim migracijskim valovima različito percipiraju prilagodbu u većinsko društvo (Kämmer i Albert, 2023), što može odrediti akulturacijska očekivanja učitelja i predstavlja temu za buduća istraživanja. U ovom istraživanju gotovo polovica ispitanika nije imala iskustvo kontakta s učenicima izbjeglicama, pa bi se u budućim istraživanjima mogla mjeriti kvaliteta odnosa kao mjera međugrupnoga kontakta, čiju su ulogu u objašnjavanju međugrupnih odnosa utvrdili razni autori (Tausch i sur., 2007; Voci i Hewstone, 2003). Skale primijenjene u ovom istraživanju već su korištene na uzorku studenata, pri čemu mjera akulturacijskih očekivanja ima dva faktora koja su sadržajno slična u oba uzorka, dok mjere etnokulturne i opće empatije na uzorku studenata imaju jedan faktor (Gospodnetić, 2022), a ne dva, kako je dobiveno na uzorku učitelja u ovom istraživanju. Stoga bi bilo korisno temeljitije utvrditi strukturu primijenjenih instrumenata na većim i reprezentativnim uzorcima, kao i utvrditi jesu li u podlozi možebitne različite strukture instrumenata zapravo generacijske razlike između studenata – budućih učitelja – i stvarnih učitelja u razumijevanju koncepata opće i etnokulturne empatije. Naime, u podlozi tih razlika mogla bi biti bitno različita iskustva kontakta mlađih i starijih s ljudima iz različitih kultura. Istraživanja ovih razlika mogla bi imati značajne implikacije za integracijske prakse u nas, koje postaju sve važniji aspekt izgradnje funkcionalnih multikulturnih zajednica koje će uspješno uprav-

ljati različitostima. Neke od mjera u ovom istraživanju mogu biti pod utjecajem socijalno poželjnih odgovora, pa buduća istraživanja trebaju uzeti u obzir taj čimbenik u analizi rezultata i interpretaciji međugrupnih odnosa. Nalaz da učitelji podjednako zagovaraju integraciju i asimilaciju, koje imaju različito povoljne mentalnozdravstvene ishode za pripadnike manjine (Sam i Berry, 2010), pokazuje da se u budućim istraživanjima treba proučiti kako učitelji definiraju akulturacijske procese te u praksi dodatno jačati svijest o efektima njihova ponašanja za kvalitetu prilagodbe učenika. Umješnost stručne službe u prepoznavanju akulturacijskoga stresa kroz koji prolaze učenici izbjeglice može olakšati proces učenikove prilagodbe (Killian i sur., 2018.), što je poželjno kombinirati s jačanjem kapaciteta učitelja da prilagode nastavu učenicima izbjeglicama (Vrdoljak i sur., 2024). Individualizirani pristup rada s učenicima izbjeglicama ili izradba nastavnih materijala samo su neki od primjera, koji se podudaraju s izazovima poučavanja nacionalnih manjina, poput Roma (Martan i Srebačić, 2020). Dakako, napori u jačanju kapaciteta učitelja trebali bi se nastaviti razvojem njihove interkulturalne kompetencije, prije svega zato što nalaz ovog istraživanja o pozitivnoj povezanosti između neprihvatanja kulturnih različitosti i očekivanja asimilacije upućuje na to da bi neosjetljivost učitelja na kulturnu različitost i kulturne potrebe učenika izbjeglica mogla biti ozbiljna zapreka njihovoj uspješnoj prilagodbi. Ovim radom dopunjene su sadašnje spoznaje iz područja akulturacijskih procesa, a korpus znanja o međugrupnim odnosima proširen je na uzorke sudionika na kojima do sada nisu rađena istraživanja. Važan doprinos ovog istraživanja jest u prilagodbi inozemnih mjernih instrumenata za hrvatski uzorak, čime se mogu mjeriti konstrukti koji su do sada bili neistraživani u hrvatskom školskom kontekstu.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se akulturacijska očekivanja učitelja od učenika izbjeglica mogu objasniti etnokulturnom empatijom i školskom klimom. Konkretnije govoreći, akulturacijsko očekivanje integracije može se objasniti dimenzijom etnokulturne empatije, zvanom empatijska svijest, te dimenzijom školske klime, nazvanom prakse općega kulturnog obogaćivanja. Akulturacijsko očekivanje asimilacije može se objasniti dimenzijom etnokulturne empatije nazvanom neprihvatanje kulturnih različitosti, a ovi nalazi imaju izravnu primjenu u školskoj praksi zato što se poticanjem empatije učitelja može poboljšati integracija učenika izbjeglica, ali se istodobno mora jačati svijest učitelja o važnosti kulturne razno-

likosti i njezina prihvaćanja za uspješnu prilagodbu i izbjeglica i domaćina.

LITERATURA

- Baron-Cohen, S. i Wheelwright, S. (2004). The empathy quotient: An investigation of adults with Asperger syndrome or high functioning autism, and normal sex differences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34(2), 163–175. <https://doi.org/10.1023/B:JADD.0000022607.19833.00>
- Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. U K. M. Chun, P. Balls Organista i G. Marin (Ur.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (str. 17–37). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10472-004>
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>
- Berry, J. W. (2006). Contexts of acculturation. U D. L. Sam i J. W. Berry (Ur.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (str. 27–42). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489891.006>
- Berry, J. W. (2011). *Mutual intercultural relations in plural societies*. Rural Development Institute.
- Berry, J. W. i Sabatier, C. (2010). Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in Montreal and Paris. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(3), 191–207. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2009.11.007>
- Byrd, C. M. (2017). The complexity of school racial climate: Reliability and validity of a new measure for secondary students. *British Journal of Educational Psychology*, 87(4), 700–721. <https://doi.org/10.1111/bjep.12179>
- Cohen, J., McCabe, E. M., Michelli, N. M. i Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers College Record: The Voice of Scholarship in Education*, 111(1), 180–213. <https://doi.org/10.1177/016146810911100108>
- Čorkalo Biruški, D., Pehar, L., Jelić, M., Pavin Ivanec, T. i Tomašić Humer, J. (2020). Obrazovni izbori i stavovi prema multikulturalizmu i asimilacionizmu većine i manjine u četiri hrvatske višeetničke zajednice. *Društvena istraživanja*, 29(1), 23–47. <https://doi.org/10.5559/di.29.1.02>
- Damigella, D., Licciardello, O. i Bisicchia, O. (2014). What kind of contact is needed to promote integration? A study with primary school teachers. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 141, 1121–1126. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.189>
- Damigella, D., Licciardello, O. i Eterno, L. (2011). Teachers attitudes towards students of second generation: Kinds of contact and psychological aspects. *International Journal of Development and Educational Psychology*, 2(1), 443–450.
- Davis, H. M. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.

Doosje, B., Ellemers, N. i Spears, R. (1995). Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 31(5), 410–436. <https://doi.org/10.1006/jesp.1995.1018>

Gospodnetić, F. (2022). Akulturacijska očekivanja budućih učiteljica od učenika izbjeglica: Uloga empatije i etničkog identiteta. *Društvena istraživanja*, 31(3), 451–469. <https://doi.org/10.5559/di.31.3.04>

Hayward, L. E., Tropp, L. R., Hornsey, M. J. i Barlow, F. K. (2017). Toward a comprehensive understanding of intergroup contact: Descriptions and mediators of positive and negative contact among majority and minority groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(3), 347–364. <https://doi.org/10.1177/0146167216685291>

Hebbali, A. (2020). *Tools for building OLS regression models [R package olsrr version 0.5.3]*. Comprehensive R Archive Network (CRAN). <https://CRAN.R-project.org/package=olsrr>

Hindriks, P., Verkuyten, M. i Coenders, M. (2014). Interminority attitudes: The roles of ethnic and national identification, contact, and multiculturalism. *Social Psychology Quarterly*, 77(1), 54–74. <https://doi.org/10.1177/0190272513511469>

Kachnic, F. i Berkowitz, R. (2022). *School staff's definition of positive school climate for newly-arrived immigrant students: Preliminary results*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28244.88965>

Kämmer, J. J. L. i Albert, I. (2023). *Former refugees' acculturation processes and their views on newly arrived refugees in Germany*. Human Arenas. <https://doi.org/10.1007/s42087-022-00322-6>

Kassambara, A. (2021). *rstatix: Pipe-friendly framework for basic statistical tests*. <https://CRAN.R-project.org/package=rstatix>

Kenworthy, J. B., Turner, R. N., Hewstone, M. i Voci, A. (2005). Intergroup contact: When does it work, and why? U *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* (str. 278–292). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch17>

Killian, T., & Cardona, B. i Brottem, L. (2018). Refugee children acculturation: Group process in schools as cultural microcosms. *Journal of School Counseling*, 16(10).

Kodja, E. i Ryabichenko, T. (2019). The relationship between social identities, acculturation strategies and the psychological well-being of young Russians in Latvia and Crimean Tatars in Crimea. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3495090>

Lebedeva, N., Tatarko, A. i Berry, J. W. (2016). Intercultural relations among migrants from Caucasus and Russians in Moscow. *International Journal of Intercultural Relations*, 52, 27–38. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2016.03.001>

Long, J. (2022). *jtools: Analysis and presentation of social scientific data*. <https://cran.r-project.org/package=jtools>

Makarova, E. i Herzog, W. (2013). Teachers' acculturation attitudes and their classroom management: An empirical study among fifth-grade primary school teachers in Switzerland. *European Educational Research Journal*, 12(2), 256–269. <https://doi.org/10.2304/eerj.2013.12.2.256>

Martan, V. i Srebačić, I. (2020). Spremnost za ovladavanje vještinama čitanja i pisanja na hrvatskome jeziku kod djece romske nacionalne manjine – jedan početak za sve? *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 56(2), 83–104. <https://doi.org/10.31299/hrri.56.2.5>

Pagotto, L. (2013). Direct and mass-mediated contact: The role of different intergroup emotions. *TPM – Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 1, 365–381. <https://doi.org/10.4473/TPM20.4.5>

Pavin Ivanec, T., Čorkalo Biruški, D. i Pehar, L. (2021). Effects of intergroup contact norms and school climate on youth self-reported outgroup prosocial behaviour in school. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01714-7>

Pedersen, A., Beven, J., Walker, I. i Griffiths, B. (2004). Attitudes toward indigenous Australians: The role of empathy and guilt. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 14(4), 233–249. <https://doi.org/10.1002/casp.771>

Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2005). Allport's intergroup contact hypothesis: Its history and influence. U *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* (str. 262–277). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch16>

Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>

R Core Team. (2020). *R: A language and environment for statistical computing*. <https://www.R-project.org/>

Rasoal, C., Jungert, T., Hau, S. i Andersson, G. (2011). Ethnocultural versus basic empathy: Same or different? *Psychology*, 2(9), 925–930. <https://doi.org/10.4236/psych.2011.29139>

Rudasill, K. M., Snyder, K. E., Levinson, H. i L. Adelson, J. (2018). Systems view of school climate: A theoretical framework for research. *Educational Psychology Review*, 30(1), 35–60. <https://doi.org/10.1007/s10648-017-9401-y>

Sáenz-Hernández, I., Lapresta-Rey, C., Ianos, M. A. i Petreñas, C. (2020). Identity and linguistic acculturation expectations. The attitudes of Western Catalan high-school students towards Moroccans and Romanians. *International Journal of Intercultural Relations*, 75, 10–22. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2019.12.001>

Sam, D. L. i Berry, J. W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472–481. <https://doi.org/10.1177/1745691610373075>

Savelkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J. i Hagendoorn, L. (2011). Anti-Muslim attitudes in the Netherlands: Tests of contradictory hypotheses derived from ethnic competition theory and intergroup contact theory. *European Sociological Review*, 27(6), 741–758. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq035>

Tajfel, H. i Turner, J. C. (1986). Theory of intergroup behavior. U S. Worchel i W. G. Austin (Ur.), *Psychology of intergroup relations* (str. 7–24). Nelson-Hall Publishers.

Tausch, N., Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J. i Cairns, E. (2007). Individual-level and group-level mediators of contact effects in Northern Ireland: The moderating role of social identification. *The British Journal of Social Psychology*, 46(Pt 3), 541–556. <https://doi.org/10.1348/014466606X155150>

Thapa, A. i Guffey, S. (2012). *School climate research summary: August 2012*. National School Climate Center. <https://www.schoolclimate.org>

Thijs, J. i Verkuyten, M. (2012). Ethnic attitudes of minority students and their contact with majority group teachers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 33(5), 260–268. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2012.05.004>

Turner, R. N., Hewstone, M. i Voci, A. (2007). Reducing explicit and implicit outgroup prejudice via direct and extended contact: The mediating role of self-disclosure and intergroup anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(3), 369–388. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.3.369>

Van Praag, L., Stevens, P. A. J. i Van Houtte, M. (2016). 'No more Turkish music!' The acculturation strategies of teachers and ethnic minority students in Flemish schools. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(8), 1353–1370. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1103171>

Voci, A. i Hewstone, M. (2003). Intergroup contact and prejudice toward immigrants in Italy: The mediational role of anxiety and the moderational role of group salience. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 37–54. <https://doi.org/10.1177/1368430203006001011>

Vrdoljak, A., Stanković, N., Čorkalo Biruški, D., Jelić, M., Fasel, R. i Butera, F. (2024). "We would love to, but..." – needs in school integration from the perspective of refugee children, their parents, peers, and school staff. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 37(2), 512–529. <https://doi.org/10.1080/09518398.2022.2061732>

Wang, Y. W., Davidson, M. M., Yakushko, O. F., Savoy, H. B., Tan, J. A. i Bleier, J. K. (2003). The scale of ethnocultural empathy: Development, validation, and reliability. *Journal of Counseling Psychology*, 50(2), 221–234. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.50.2.221>

Wertag, A. i Hanzec, I. (2016). Factor structure and psychometric properties of the Croatian short version of the empathy quotient. *Suvremena psihologija*, 19(1), 101–110. <https://doi.org/10.21465/2016-SP-191-09>

Wickham, H., Averick, M., Bryan, J., Chang, W., McGowan, L., François, R., Grolemund, G., Hayes, A., Henry, L., Hester, J., Kuhn, M., Pedersen, T., Miller, E., Bache, S., Müller, K., Ooms, J., Robinson, D., Seidel, D., Spinu, V., ... Yutani, H. (2019). Welcome to the tidyverse. *Journal of Open Source Software*, 4(43), 1686. <https://doi.org/10.21105/joss.01686>

Acculturation Expectations of Croatian Teachers from Refugee Students: The Role of Ethnic Identity, Empathy, Intergroup Contact and School Climate

Filip GOSPODNETIĆ

Datafit, Information Technology Company, Zagreb, Croatia

Dinka ČORKALO BIRUŠKI

Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Zagreb, Zagreb, Croatia

The aim of this research conducted on a sample of 163 teachers from elementary schools in Zagreb attended by refugee students was to assess the individual contribution of ethnic identity, general and ethnocultural empathy, direct contact and school climate on teacher's acculturation expectations from refugee students. The first hypothesis stated that ethnic identity would be negative, while general and ethnocultural empathy, contact and school climate would be positive predictors of integration expectations. The second hypothesis stated that all the predictors would negatively predict assimilation expectations. The results indicate that increased ethnocultural empathy and school climate predict increased expectation of integration, while contrary to the hypothesis, increased school climate positively predicts acculturation expectations of assimilation. The research's insights indicate that ethnocultural empathy and school climate can explain intergroup relations between Croatian teachers and refugee students and can help in preparing Croatian teachers for teaching refugee students.

Keywords: acculturation, acculturation expectation, refugee students, empathy

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial